

ОКРЕМІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ ДІЯНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 369-2 КК УКРАЇНИ**SPECIFIC APPROACHES TO UNDERSTANDING PROBLEM ISSUES OF CRIMINAL-LEGAL ASSESSMENT OF ACTIVITIES PROVIDED FOR BY ARTICLE 369-2 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE**

**Волкова Ю.А., д.ю.н., професор,
професор кафедри права**

*ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»
orcid/org0000-0002-2799-3933*

У статті надано аналіз наукових і практичних підходів до тлумачення та застосування кримінально-правової норми, передбаченої ст. 369-2 КК України, з'ясування проблем її кваліфікації, визначення спірних аспектів розмежування із суміжними кримінальними правопорушеннями. Вказано, що у сучасній системі антикорупційного кримінального законодавства України особливе місце займає кримінальне правопорушення, передбачене ст. 369-2 КК України. Запровадження цієї норми було зумовлене необхідністю гармонізації національного законодавства із міжнародними стандартами протидії корупції, зокрема зобов'язаннями держави у межах міжнародних конвенцій, спрямованих на криміналізацію різних форм незаконного використання владних або соціальних ресурсів для отримання вигоди.

Водночас сама поява цієї статті у КК України не усунула проблем її застосування. Навпаки, специфіка конструкції складу злочину, невизначеність окремих термінів та особливості співвідношення із суміжними корупційними правопорушеннями призвели до формування значної кількості дискусій у науці кримінального права та труднощів у судовій практиці.

Зроблено висновок, що кримінально-правова заборона зловживання впливом є важливим елементом системи протидії корупції, спрямованим на запобігання неформальному втручання у процес прийняття владних рішень. Водночас конструкція ст. 369-2 КК України містить низку теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із невизначеністю поняття впливу, складністю відмежування від суміжних складів злочинів та суперечливістю інституту вимагання у цьому контексті. Подальший розвиток правозастосовної практики та доктринального осмислення цієї норми має бути спрямований на вироблення чітких критеріїв кваліфікації, що забезпечить єдність судової практики та підвищить ефективність антикорупційного законодавства.

Ключові слова: зловживання впливом, корупція, неправомірна вигода, кримінальна відповідальність, злочин, кваліфікація, кримінальне правопорушення.

The article provides an analysis of scholarly and practical approaches to the interpretation and application of the criminal law provision stipulated in Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine, as well as clarifies the problems of its legal qualification and identifies controversial aspects of its differentiation from related criminal offences.

It is emphasized that within the modern system of anti-corruption criminal legislation of Ukraine, the offence provided for in Article 369-2 of the Criminal Code occupies a special place. The introduction of this provision was обусловлено the need to harmonize national legislation with international anti-corruption standards, in particular the state's obligations arising from international conventions aimed at criminalizing various forms of unlawful use of official or social influence for obtaining benefits.

At the same time, the appearance of this article in the Criminal Code did not eliminate the difficulties associated with its application. On the contrary, the specific structure of the offence, the ambiguity of certain legal terms, and the peculiarities of its correlation with related corruption offences have led to extensive academic debate in criminal law doctrine and have created difficulties in judicial practice.

It is concluded that the criminal prohibition of trading in influence constitutes an important element of the anti-corruption framework aimed at preventing informal interference in public decision-making processes. However, the structure of Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine contains a number of theoretical and practical issues related to the uncertainty of the notion of influence, the complexity of distinguishing this offence from related crimes, and the controversial role of extortion within this context. Further development of judicial practice and doctrinal analysis of this provision should focus on elaborating clear qualification criteria, which would ensure consistency of case law and enhance the effectiveness of anti-corruption legislation.

Key words: trading in influence, corruption, undue advantage, criminal liability, crime, legal qualification, criminal offence.

Постановка проблеми. У сучасній системі антикорупційного кримінального законодавства України особливе місце займає кримінальне правопорушення, передбачене ст. 369-2 КК України. Запровадження цієї норми було зумовлене необхідністю гармонізації національного законодавства із міжнародними стандартами протидії корупції, зокрема зобов'язаннями держави у межах міжнародних конвенцій, спрямованих на криміналізацію різних форм незаконного використання владних або соціальних ресурсів для отримання вигоди.

Водночас сама поява цієї статті у КК України не усунула проблем її застосування. Навпаки, специфіка конструкції складу злочину, невизначеність окремих термінів та особливості співвідношення із суміжними корупційними правопорушеннями призвели до формування значної кількості дискусій у науці кримінального права та труднощів у судовій практиці.

Метою статті є аналіз наукових і практичних підходів до тлумачення та застосування кримінально-правової норми, передбаченої ст. 369-2 КК України, з'ясування проблем її кваліфікації, визначення спірних аспектів розмежування із суміжними кримінальними правопорушеннями.

Стан опрацювання проблематики. Складність розв'язання досліджуваного питання підтверджується як значною кількістю дослідників, які зверталися до нього, так і тривалістю наукової дискусії, що триває протягом тривалого часу. Зазначену проблематику в різні періоди аналізували багато вчених, серед яких П. П. Андрушко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров, М. Б. Желік, Г. М. Зеленов, В. М. Киричко, Н. О. Кочерова, О. В. Кришевич, Д. І. Крушко, В. О. Навроцький, О. Т. Омелянович, А. В. Савченко, В. І. Тютюгін, М. І. Хавронюк, Н. М. Ярмиш та інші представники кримінально-правової науки.

Виклад основного матеріалу. Законодавча диспозиція ст. 369-2 КК України передбачає відповідальність за пропозицію, обіцянку, надання або одержання неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Така конструкція свідчить про те, що кримінально караним є не лише безпосередній підкуп посадової особи, а й будь-які форми посередництва чи використання неформальних механізмів впливу на процес прийняття владних рішень.

З огляду на це можна констатувати, що законодавець намагався охопити ширше коло суспільно небезпечних діянь, ніж традиційні корупційні злочини, передбачивши кримінальну відповідальність за втручання у процес прийняття рішень незалежно від того, чи має особа формальні владні повноваження.

Ключовим елементом аналізованого складу злочину виступає поняття «вплив». Саме воно визначає специфіку правової конструкції та відмежування цього правопорушення від суміжних складів.

Закон не містить вичерпного визначення змісту впливу, що свідчить про намір законодавця надати цьому поняттю широкий зміст. Вплив може проявлятися у різних формах, як-то використанні службового авторитету, особистих зв'язків, політичних чи професійних контактів, соціального статусу або навіть створенні видимості можливості такого впливу.

Важливо підкреслити, що кримінальна відповідальність за ст. 369-2 КК України не пов'язується виключно із використанням службового становища. Вплив може здійснюватися і особою, яка формально не наділена владними повноваженнями, але має можливість впливати на посадових осіб через неформальні канали взаємодії.

У цьому контексті слід виходити з того, що зміст впливу полягає у спробі схилити посадову особу до прийняття певного рішення або вчинення дій на користь зацікавленої особи. При цьому для кваліфікації не має значення, чи був такий вплив результативним. Сам факт пропозиції чи одержання вигоди за можливість вплинути вже становить суспільну небезпеку.

Така позиція узгоджується з підходом судової практики, відповідно до якого кримінально караним є навіть вплив на окремих членів колегіального органу незалежно від того, чи змінило це кінцевий результат голосування.

Об'єктивна сторона зловживання впливом характеризується активними діями, що виражаються у пропозиції, обіцянці, наданні або одержанні неправомірної вигоди. Важливою рисою є те, що цей злочин має формальний склад. Це означає, що його закінченість не залежить від фактичного здійснення впливу або прийняття рішення посадовою особою.

Момент закінчення злочину визначається залежно від форми діяння. У разі одержання вигоди він настає з моменту фактичного отримання хоча б її частини. У випадку пропозиції або обіцянки з моменту доведення відповідної пропозиції до відома іншої особи.

Особливістю складу є те, що зміст самого впливу, спосіб його реалізації та навіть характер рішення посадової особи перебувають поза межами об'єктивної сторони злочину. Якщо ж під час здійснення впливу вчиняються інші кримінально карані дії, вони підлягають самостійній кваліфікації.

Залежно від частини статті суб'єкт злочину може бути різним. За частиною першою суб'єктом виступає будь-яка фізична особа, яка пропонує чи надає неправомірну вигоду за вплив. За частинами другою та третьою відповідальність несе особа, яка отримує вигоду або пропонує здійснити вплив.

У постанові об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29 березня 2021 року у справі № 554/5090/16-к сформульовано правову позицію

щодо суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України. Суд дійшов висновку, що таким суб'єктом може бути будь-яка осудна фізична особа, яка на момент вчинення діяння досягла віку кримінальної відповідальності. Водночас визначальним є те, що з погляду особи, яка пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду, така особа сприймається як здатна реально впливати на прийняття рішення суб'єктом, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [1].

Водночас законодавство передбачає складну систему відмежування цього злочину від підкупу службових осіб. Якщо посередник одночасно є службовою особою та виконуватиме власні владні повноваження, його дії можуть підпадати під інші корупційні склади злочинів.

З позиції кримінально-правової кваліфікації за ст. 369-2 КК України можливе отримання неправомірної вигоди особою навіть у випадку, коли вона не має наміру виконувати обіцянку щодо здійснення відповідного впливу. Для констатації складу зловживання впливом достатньо встановити, що винний усвідомлював характер винагороди та її спрямованість саме на вплив на прийняття рішення уповноваженою особою. Сам по собі факт введення в оману не трансформує діяння у шахрайство, оскільки виконання чи невиконання обіцяних дій не належить до об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 369-2 КК [2].

Схожій позиції дотримуються інші автори, які наводять переконливі аргументи на користь того, що в діях одержувача неправомірної вигоди, який не має реальної можливості вплинути на уповноважену особу, не планує цього робити та фактично привласнює отримане, слід убачати саме зловживання впливом, а не шахрайство. Учений підкреслює, що в такій ситуації не відбувається посягання на об'єкт злочинів проти власності, адже шкода не завдається законним інтересам особи, яка передає неправомірну вигоду. Майнові інтереси особи, котра прагне досягти результату шляхом незаконного впливу на службову особу, не можуть користуватися кримінально-правовим захистом. Інакше довелось б визнавати таку особу потерпілою та повертати їй предмет неправомірної вигоди [3].

Крім того, особа, яка пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду з метою впливу на рішення суб'єкта владних повноважень, сама вчиняє кримінально каране діяння, передбачене ч. 1 ст. 369-2 КК України. За таких умов вона не може одночасно розглядатися як потерпіла від іншого злочину, зокрема шахрайства. Було б юридично суперечливим визнавати, що одна й та сама поведінка робить особу водночас суб'єктом кримінального правопорушення і потерпілим від іншого злочину.

Отже, навіть за наявності елементів обману в поведінці одержувача неправомірної вигоди відповідні дії не виходять за межі складу зловживання впливом, передбаченого антикорупційним кримінальним законодавством. Відповідальність за цей злочин настає незалежно від того, чи був вплив фактично здійснений, чи планувався він, а також від реальної здатності особи його реалізувати. У такій ситуації поведінка обох сторін як того, хто передає вигоду в очікуванні впливу, так і того, хто її приймає без наміру діяти, охоплюється відповідно ч. 1 та ч. 2 (або ч. 3) ст. 369-2 КК України. Підкресливши значення сприйняття реальності впливу особою, яка здійснює «активне» зловживання впливом, Об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду фактично підтримала обгрунтованість зазначеного теоретичного підходу.

Зловживання впливом вчиняється з прямим умислом. Особа усвідомлює, що пропонує або отримує неправомірну вигоду за можливість вплинути на рішення посадової особи, і бажає цього. Для частин другої та третьої обов'язковою ознакою є корисливий мотив, що пояснюється тим, що діяння спрямоване на отримання матеріальної або іншої вигоди.

Найбільш дискусійним елементом статті є кваліфікуюча ознака вимагання неправомірної вигоди. Складність полягає в тому, що закон не містить спеціального визначення вимагання саме для цього злочину. Через це у правозастосуванні виникає питання: чи слід використовувати визначення вимагання з інших статей КК України.

У науці кримінального права сформувалося декілька підходів: застосування загального визначення вимагання як погрози завдати шкоди; тлумачення вимагання як настирливої вимоги без погроз; вузьке тлумачення, за яким вимагання можливе лише тоді, коли службова особа створює загрозу законним правам потерпілого [4].

Судова практика демонструє, що у більшості випадків суди уникають застосування частини третьої статті, переключуючи дії на частину другу через недоведеність вимагання. Це свідчить про внутрішню суперечність норми, оскільки сама природа зловживання впливом передбачає зацікавленість особи у незаконному результаті, що не завжди узгоджується з класичним розумінням вимагання як примусу до передачі вигоди для захисту законних прав.

Окрему проблему становить ситуація, коли особа отримує кошти нібито для впливу, але фактично не має наміру його здійснювати. У такому випадку діяння може бути кваліфіковане як шахрайство. Це підкреслює необхідність встановлення реальної спрямованості умислу особи. Якщо її метою було саме заволодіння майном, а не вплив на рішення посадовця, склад зловживання впливом відсутній.

В. І. Тютюгін обґрунтовує позицію, відповідно до якої дії особи, що отримує неправомірну вигоду нібито за здійснення впливу на рішення уповноваженого суб'єкта, однак фактично не має наміру такого впливу здійснювати та переслідує виключно мету заволодіння коштами, слід кваліфікувати не за ст. 369-2 КК України, а за ст. 190 КК України як шахрайство. На думку науковця, у подібних випадках відсутній ключовий елемент складу злочину, передбаченого нормою про зловживання впливом, реальний чи принаймні передбачуваний вплив на службову особу [5].

Аналогічний підхід підтримують й інші дослідники кримінального права. Вони зазначають, що отримання неправомірної вигоди за обіцянку вплинути на прийняття рішення, якщо особа фактично не має такого впливу і усвідомлює це, за наявності відповідних ознак повинно розглядатися як форма обману з метою заволодіння майном. У такій ситуації суспільно небезпечне діяння полягає не у торгівлі впливом, а у введенні потерпілого в оману, що відповідає конструкції шахрайства [6].

Аналіз судових рішень свідчить про обмежену кількість обвинувальних вироків за частиною третьою статті. Це пояснюється труднощами доведення вимагання та невизначеністю критеріїв його встановлення. Водночас суди поступово формують підхід, відповідно до якого вимагання може мати місце тоді, коли особа створює штучні перешкоди для реалізації законних прав потерпілого і пропонує їх усунути за винагороду. Такий підхід дозволяє узгодити норму із

загальними принципами кримінального права та забезпечити її практичну застосовність.

Прикладом наведеного є Постанова ВС від 21 травня 2024 року у справі № 686/8627/22 [7], де суд вказав, що у диспозиції статті 369-2 Кримінального кодексу України передбачено кримінальну відповідальність за дії, що виражаються у прийнятті пропозиції, обіцянки або фактичному одержанні неправомірної вигоди для себе чи на користь третьої особи в обмін на вплив на прийняття рішення особою, яка уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Також кримінально караними визнаються пропозиція чи обіцянка здійснити такий вплив за умови надання відповідної вигоди.

Аналіз норми дає підстави стверджувати, що законодавець не обмежує зміст категорії «вплив» виключно використанням владних повноважень або службового становища, хоча останнє є одним із можливих способів вчинення цього правопорушення. Вплив може проявлятися у використанні службового авторитету, професійних чи особистих контактів, а також інших можливостей, що виникають у зв'язку із займаною посадою. Йдеться про ситуації, коли особа, користуючись своїм статусом або зв'язками, намагається схилити інших осіб до вчинення певних дій чи прийняття рішення, навіть якщо ці особи формально їй не підпорядковані та не перебувають у службовій залежності.

Отже, підставою для притягнення до відповідальності за частиною другою статті 369-2 КК України є факт отримання неправомірної вигоди саме за можливість впливу на прийняття рішення іншою особою, визначеною кримінальним законом. При цьому не має значення, чи був такий вплив фактично реалізований або чи призвів він до бажаного результату.

Зловживання впливом може мати місце і в тих випадках, коли особа намагається впливати не на одного посадовця, а на окремих членів колегіального органу, рішення якого ухвалюється спільно та належить до компетенції цього органу. Для кваліфікації таких дій не є визначальним ані результат голосування, ані реальна ефективність впливу достатньо самого факту використання можливості впливу в обмін на неправомірну вигоду [7].

Висновки. Кримінально-правова заборона зловживання впливом є важливим елементом системи протидії корупції, спрямованим на запобігання неформальному втручання у процес прийняття владних рішень. Водночас конструкція ст. 369-2 КК України містить низку теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із невизначеністю поняття впливу, складністю відмежування від суміжних складів злочинів та суперечливістю інституту вимагання у цьому контексті.

Подальший розвиток правозастосовної практики та доктринального осмислення цієї норми має бути спрямований на вироблення чітких критеріїв кваліфікації, що забезпечить єдність судової практики та підвищить ефективність антикорупційного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29 березня 2021 р. у справі № 554/5090/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96074938>.
2. Ярмиш Н.М. Проблеми кримінально-правової кваліфікації (злочини проти життя та здоров'я особи, проти власності, у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг): навч. посіб. Київ: Національна академія прокуратури України, 2014. 192 с.
3. Дудоров О.О., Житний О.О., Задоя К.П. та ін. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / за ред. М.І. Хавронюка. Київ: Москаленко О.М., 2019. 464 с.
4. Кочерова Н.О. Кримінальна відповідальність за зловживання впливом: соціальна обумовленість і склад злочину: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2012. 20 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко та ін.; за заг. ред. О.М. Джузі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. 1368 с.
7. Постанова ВС від 21 травня 2024 року у справі № 686/8627/22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119309289>

Дата першого надходження рукопису до видання: 04.11.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025
Дата публікації: 31.12.2025